

แม่ชี : สารวจงานวิจัยเบื้องต้นในประเทศไทย

เจตน์ ต้นศิวณิษฐานนท์

ภาควิชาศาสนาและปรัชญา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยบูรพา

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นการสำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูลเบื้องต้น สำหรับงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับแม่ชีในประเทศไทย โดยการสืบค้นจากฐานข้อมูลโครงการเครือข่ายห้องสมุดในประเทศไทย (ThaiLIS) สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา โดยนำมาจัดหมวดหมู่ตามหัวเรื่องสำคัญ ใช้เนื้อหางานวิจัยเป็นเกณฑ์ในการแบ่งประเภทจากการศึกษาพบงานวิจัยทั้งหมด 20 เรื่อง ซึ่งสามารถจัดหมวดหมู่ได้ 4 กลุ่ม ได้แก่ (1) งานวิจัยในกลุ่มศึกษา : สถานภาพและบทบาทของแม่ชี (2) งานวิจัยในกลุ่มศึกษา : การบริหารจัดการองค์กรที่เกี่ยวข้องกับแม่ชี (3) งานวิจัยในกลุ่มศึกษา : ภาวะโภชนาการของแม่ชี (4) งานวิจัยในกลุ่มศึกษา : ประเด็นอื่นๆ

คำสำคัญ ; แม่ชี, งานวิจัย, ประเทศไทย

Nuns: Primary Survey the Research in Thailand

Jade Tantivanichanon

Department of Religion and Philosophy, Faculty of Humanities and Social Sciences
Burapha University

Abstract

This research is to survey and collect the primary data of the studies about the nuns in Thailand by finding from ThaiLIS (Thai Library Integrated System), Office of the Higher Education Commission and classified following the research content. 18 research can be classified into 4 groups: (1) Study on nun's status and role, (2) Study on administrating the organizations related to nuns, (3) Study on nutritional status, and (4) Study on the other aspect.

Keywords ; Nun, Research, Thailand

บทนำ

แม่ชีเป็นบุคลากรทางศาสนากลุ่มหนึ่ง ซึ่งจากการสำรวจในปี พ.ศ. 2542 พบว่ามีแม่ชีทั่วประเทศจำนวนทั้งสิ้น 13,258 คน (รายงานสถิติด้านการศาสนาของประเทศไทย, 2543) แต่สังคมทั่วไปมักจะมองภาพผู้ที่มาบวชเป็น “แม่ชี” ว่าเป็นผู้หญิงที่มีปัญหาอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น บวชเนื่องจากปัญหาความรัก มีปัญหาส่วนตัว หรือปัญหาอื่น ๆ นอกจากนั้นในปัจจุบัน แม่ชีไม่ได้มีสถานภาพเป็นนักบวช อีกทั้งยังมีอคติทางเพศในการปฏิบัติระหว่างหญิงชายในสังคมไทย ซึ่งส่งผลให้ภาพรวมของแม่ชีไทยไม่ได้รับการยอมรับจากทางสถาบันสงฆ์และสังคม ทำให้ผู้เขียนสนใจที่จะศึกษาในเบื้องต้นว่า ในประเทศไทยมีการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแม่ชีในประเด็นใดบ้าง โดยการสืบค้นจากฐานข้อมูลโครงการเครือข่ายห้องสมุดในประเทศไทย (ThaiLIS) สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ทำการค้นหาโดยใช้คำสำคัญว่า “แม่ชี” เพื่อทำให้ทราบว่าการวิชาการไทยได้ศึกษาเกี่ยวกับแม่ชีในแง่มุมใดบ้าง ซึ่งผู้เขียนจะพิจารณาเนื้อหาและภาพรวมของงานวิจัยแต่ละชิ้น แล้วจัดประเภทตามหมวดหมู่ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ผู้สนใจได้ศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมต่อไป

งานวิจัยในกลุ่มศึกษา : สถานภาพและบทบาทของแม่ชี

พรหมโชติ ไตรเวช (2535) ได้ศึกษาเรื่อง “ทัศนคติต่อบทบาทของตนเองในการพัฒนาสังคมของแม่ชีไทย : ศึกษาเฉพาะกรณี จังหวัดราชบุรี” วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาทัศนคติและปัจจัยบางประการที่มีผลต่อบทบาทของแม่ชีไทยในการพัฒนาสังคม และเพื่อเป็นแนวทางสำหรับการประพฤติดของแม่ชีไทยให้เหมาะสม มีประสิทธิภาพในการพัฒนาสังคมให้เป็นที่ยอมรับของสังคมมากขึ้น โดยการศึกษาครั้งนี้ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบสามัญ และเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม ทำการศึกษากุมิหลังและทัศนคติต่อบทบาทของตนเองในการพัฒนาสังคมของแม่ชีไทย ในปี พ.ศ. 2532 -2533 ในเขตจังหวัดราชบุรี ผลของการวิจัยพบว่า โดยภาพรวมแม่ชีมีทัศนคติต่อบทบาทของตนเองในการพัฒนาสังคมในระดับปานกลาง และจากการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อทัศนคติพบว่า อายุในการบวชชี และตำแหน่งหน้าที่ที่มีผลต่อทัศนคติต่อบทบาทของตนเองในการพัฒนาสังคมของแม่ชีไทย ส่วนระดับการศึกษาทางโลก ทางธรรม กุมิลำเนา

สาเหตุหรือแรงจูงใจในการบวช และสถานภาพทางการสมรสก่อนบวช ไม่มีผลต่อทัศนคติและบทบาทของตนเองในการพัฒนาสังคมของแม่ชีไทย

บุญแทน ปราบ ณ ศักดิ์ (2538) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “บทบาทของแม่ชีไทยต่อการพัฒนาสังคม : ศึกษากรณีแม่ชีทองเพชร ชนตรีกลม วัดสว่างศิลา บ้านนาล้อม ตำบลหัวนา อำเภอมือง จังหวัดหนองบัวลำภู” งานวิจัยนี้ศึกษาบทบาทของแม่ชีไทยที่มีต่อการพัฒนาสังคม โดยการศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างซึ่งแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) สมาชิกที่เข้าร่วมโครงการ 2) กลุ่มผู้ให้การสนับสนุนโครงการทั้งภาครัฐและเอกชน 3) เป็นกลุ่มแม่ชีที่เกี่ยวข้องทั้งสองกลุ่ม ผลการศึกษาพบว่า แม่ชีทองเพชรได้พัฒนาสังคมโดยเป็นผู้ริเริ่มก่อตั้งโครงการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ประกอบด้วย โครงการพัฒนาความสะอาดหมู่บ้าน โครงการนำเยาวชนออกสู่สังคม ตลอดจนการระดมสมองในการหาข้อยุติในปัญหาต่าง ๆ ทำให้ชาวบ้านมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ตลอดจนทำให้ชาวบ้านมีทัศนคติที่ดีต่อแม่ชี โดยมองว่าแม่ชีสามารถที่จะเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติ เป็นแบบอย่างที่น่ายกย่อง และการพัฒนานั้นไม่ได้เป็นหน้าที่ของผู้ใดผู้หนึ่ง แต่เป็นหน้าที่ของทุกฝ่ายที่ควรจะร่วมมือกันพัฒนาเพื่อให้ประชาชนอยู่ดีกินดี

คำพลอย โพธิ์ทอง (2542) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาบทบาทของแม่ชีในพุทธศาสนาในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียน” งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทและปัญหาของแม่ชีในพุทธศาสนาในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียนตามบทบาททั้ง 4 ด้าน คือ ด้านการอบรมสั่งสอนเกี่ยวกับจริยธรรม ด้านการสนับสนุนกิจกรรมทางจริยธรรม ด้านการให้คำแนะนำปรึกษาทางจริยธรรม และด้านการเป็นสื่อกลางระหว่างโรงเรียนกับชุมชน โดยจำแนกตามตัวแปรสถานที่พำนัก อายุ ระยะเวลาในการบวช ระดับการศึกษาทางโลก และระดับการศึกษาทางธรรม กลุ่มตัวอย่างคือแม่ชีในเขตภาคกลาง จำนวน 343 คน ผลการวิจัยพบว่า ในภาพรวมแม่ชีส่วนใหญ่ไม่ค่อยมีบทบาททั้ง 4 ด้านซึ่งเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านการอบรมสั่งสอนเกี่ยวกับจริยธรรม แม่ชีส่วนมากเคยเข้าร่วมโครงการบวชธรรมจารีณหรือบวชสามเณรภาคฤดูร้อน ด้านการสนับสนุนกิจกรรมทางจริยธรรม แม่ชีส่วนมากได้ร่วมจัดงานในวันเข้าพรรษากับคณะครูและนักเรียน โดยสนับสนุนในเรื่องอุปกรณ์และสถานที่จัด ด้านการให้คำแนะนำปรึกษาทางจริยธรรม แม่ชีส่วนมากให้คำปรึกษาในเรื่องความกตัญญู และด้านการสื่อกลาง

ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน แม้มีส่วนมากชักชวนคนที่มาทำบุญให้เข้าร่วมกิจกรรมทางจริยธรรมที่ทั้งวัดและโรงเรียนร่วมกันจัด

เจริญ ธิชากรณ์ (2544) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “*การทำงานของแม่ชีไทยในฐานะผู้ให้บริการในโครงการต่าง ๆ ของสถาบัน แม่ชีไทย*” งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการทำงานของแม่ชีในสถาบันแม่ชีไทย และเพื่อศึกษาเปรียบเทียบบทบาทการทำงานของแม่ชีที่มีบทบาทเพียงอย่างเดียวกับหลายบทบาท โดยประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้คือแม่ชีไทยที่ทำงานในสถาบันแม่ชีไทยทั้งหมด 178 ท่าน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือแบบสอบถาม ผลการศึกษาสรุปได้ว่า 1) ด้านข้อมูลทั่วไป พบว่า แม่ชีส่วนใหญ่ที่ทำงานในโครงการต่าง ๆ มีอายุอยู่ในช่วงระหว่าง 30-59 ปี จำนวน 130 ท่าน มีระยะเวลาในการบวชชี ระหว่าง 6-25 ปี จำนวน 122 ท่าน วุฒิการศึกษาระดับประถมศึกษามากที่สุด วุฒิการศึกษาระดับมัธยมศึกษาและอนุปริญญา แม่ชีส่วนใหญ่ทำงานในโครงการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และบทบาทการทำงานของแม่ชีไทยส่วนมากมีบทบาทในการสอนและการอบรม รองลงมาคือการประสานงาน 2) ด้านการทำงานในโครงการต่าง ๆ พบว่า แม่ชีไทยทำงานในฐานะผู้ให้กำลังใจและสนับสนุนทางอารมณ์แก่ผู้รับบริการ โดยการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ ส่วนกิจกรรมที่ทำในระดับปานกลางคือการจัดกิจกรรมอบรมคุณธรรม พัฒนาจิตใจแก่คนในชุมชน จัดกิจกรรมบำเพ็ญสาธารณะประโยชน์ในวันสำคัญของชาติและวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

พระมหาทอง จันทร์เรือง (2545) ได้ศึกษาเรื่อง “*สถานภาพและบทบาทแม่ชี: กรณีศึกษาวัดเขาประตูปทุมพล ตำบลบ้านไร่ อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา*” งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสถานภาพและบทบาทของแม่ชีวัดเขาประตูปทุมพล 2) เพื่อศึกษาผลกระทบทางสังคมของแม่ชีวัดเขาประตูปทุมพล โดยอาศัยการสัมภาษณ์ พระสงฆ์ แม่ชี นักวิชาการ และบุคคลทั่วไป จากการศึกษาพบว่า ด้านสถานภาพของแม่ชีวัดเขาประตูปทุมพลที่เข้ามาบวชมีอายุที่แตกต่างกัน ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 31-40 ปี โดยมีความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ต้องการความสงบสุขไม่ยุ่งเกี่ยวกับโลกภายนอก ส่วนใหญ่มีความตั้งใจจะบวชตลอดชีวิต สำหรับบทบาทของแม่ชี ผู้วิจัยได้แบ่งเป็นด้านต่าง ๆ ดังนี้ 1) ด้านการพัฒนาชุมชน แม่ชีเป็นแบบอย่างในเรื่องมารยาท การพูด เป็นผู้นำกลุ่มสตรีในการประพฤติปฏิบัติในทางที่ดี 2) ด้านประเพณีทางศาสนา แม่ชีเป็น ผู้ช่วยงานของ

ทางวัดทุกงาน โดยมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ 3) ด้านกิจกรรมของวัด แม่ชีมีส่วนร่วมตั้งแต่กิจกรรมการก่อสร้าง ระเบียบปฏิบัติหรือกฎของวัด 4) ด้านการหาเงินช่วยสร้างวัดและบำรุงวัด แม่ชีจะบอกบุญกับญาติของตนเอง 5) ด้านการส่งเสริมอาชีพ แม่ชีมีโอกาส่งเสริมอาชีพบางส่วน เช่น การฝึกหัดการเย็บปักถักร้อย จัดทำบายศรีจัดดอกไม้ ซึ่งชาวบ้านได้เรียนรู้โดยทางอ้อมจากการเข้าไปช่วยแม่ชีทำกิจกรรมเหล่านี้ 6) บทบาทด้านสังคม แม่ชีจะมุ่งเน้นการอบรมศีลธรรมแก่ประชาชน ให้คำปรึกษาเกี่ยวกับปัญหาการปฏิบัติธรรม ดังนั้น จะเห็นได้ว่าแม่ชีมีส่วนในการพัฒนาวัด ช่วยทั้งร่างกาย แรงสนับสนุนงบประมาณ ดูแลความสะอาด ความเรียบร้อยของกิจกรรมวัด ส่วนด้านพัฒนาจิตใจแม่ชีก็เป็นแบบอย่างของการปฏิบัติ โดยมุ่งพัฒนาตนเองก่อน นอกจากนั้นแม่ชีส่วนใหญ่เลื่อมใสศรัทธาในการปฏิบัติธรรม ทำให้ผู้มาพบเห็นมีความเลื่อมใสศรัทธา งานวิจัยนี้ได้ตั้งข้อสังเกตว่า แม่ชีได้พยายามจะสร้างบทบาทของตนเองต่อสังคมที่ตนเองได้อยู่อาศัย และทำตนให้เป็นประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อม

พระรุ่งเพชร เกาะลุน (2545) ได้ศึกษาเรื่อง “เจตคติที่มีต่อแม่ชีไทยในพุทธศาสนาของผู้บริหาร อาจารย์และนักศึกษามหาวิทยาลัยสงฆ์ในจังหวัดขอนแก่น” โดยศึกษาแนวคิดเจตคติที่มีต่อแม่ชีไทยของผู้บริหาร อาจารย์ และนักศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง 2 วิทยาเขตในจังหวัดขอนแก่น ใช้กรอบแนวคิดด้านความเข้าใจด้านความรู้สึกและด้านบทบาทเป็นแนวทางการศึกษา 4 ด้าน ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการศึกษา คือ 1) ศึกษาเจตคติของผู้บริหาร อาจารย์ และนักศึกษาของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่นที่มีต่อแม่ชีไทย 2) เพื่อเปรียบเทียบเจตคติที่มีต่อแม่ชีไทยในพระพุทธรูปตามความคิดเห็นของผู้บริหาร อาจารย์ และนักศึกษา จำแนกตามสถานภาพและสถานภาพทางสังคม ผลการวิจัยนี้ให้ข้อเสนอแนะที่น่าสนใจ คือ ควรมีการส่งเสริมให้มีเจตคติที่ดีต่อแม่ชีไทย นอกจากนั้น หน่วยงานภาครัฐหรือกรมการศาสนาควรเข้าไปมีส่วนในการช่วยเหลือสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ของแม่ชีอย่างจริงจัง เพื่อให้แม่ชีสามารถเป็นกำลังสำคัญในการช่วยพัฒนาพระพุทธรูปต่อไป สำหรับประชาชนทั่วไปควรให้การอุปถัมภ์และสนับสนุนแม่ชี

ลัดดาวลย์ ต๊ะมาฟู (2548) ได้ศึกษาเรื่อง “แม่ชี: โลกของผู้หญิงที่ถูกลืม” การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายการนิยามตนเองของแม่ชีจากประสบการณ์ทางศาสนา และการใช้ชีวิตภายใต้พระพุทธศาสนาในไทย อันจะนำไปสู่การเชื่อมโยงประสบการณ์ชีวิตในมิติทางศาสนาของผู้หญิงเข้ากับปฏิบัติการที่แสดงออกในชีวิตประจำวัน ซึ่งชี้ให้เห็นถึงพลังของวาทกรรม หลักคิด ความเชื่อที่อยู่เบื้องหลังการกีดกันผู้หญิงออกจากปริณิถนาทางศาสนา และเสนอมุมมองของแม่ชีในการประเมินคุณค่าความเป็นนักบวชของตนเองจากการกระทำที่แสดงออกมา รวมถึงปฏิสัมพันธ์ที่นักบวชหญิงมีต่อกลุ่มทางศาสนาที่มีพระเป็นศูนย์กลาง ตลอดจนกลุ่มทางสังคมต่างๆ ภายใต้ความคลุมเครือของสถานะความเป็นนักบวช ระหว่างความเป็นอุบาสิกาและนักบวชหญิง แม่ชีมีการนิยามสถานภาพของตนเองอย่างไรในบริบทพระพุทธศาสนา และแม่ชีเผชิญหน้ากับความคลุมเครือทางสถานภาพอย่างไร นอกจากนี้ประเด็นข้างต้น การศึกษานี้ต้องการชี้ให้เห็นถึงทางสองแพร่งของความเป็นนักบวชที่ด้านหนึ่ง คือ การเป็นผู้ปฏิบัติธรรมไม่ข้องแวะกับเรื่องทางโลก ในขณะที่อีกด้านหนึ่ง คือ การพัฒนาสถานภาพนักบวชหญิงซึ่งจากปัญหาปัจจุบันทำให้นักบวชหญิงต้องมีการรวมกลุ่มเพื่อสร้างขบวนการขับเคลื่อนทางสังคม ผลการศึกษาพบว่า การนิยามหรือให้คุณค่าความเป็นนักบวชในหมู่แม่ชีมีความหมายหลากหลาย ซึ่งการนิยามดังกล่าวเกี่ยวเนื่องกับมุมมองที่แม่ชีมีต่อตนเองและสถานการณ์ที่แม่ชีเกี่ยวข้อง สถานภาพความเป็นนักบวชของแม่ชีนั้นเกี่ยวข้องกับโครงสร้างทางศาสนาในสังคมไทย โดยสัมพันธ์กับการปฏิบัติและการบรรลุเป้าหมายในพระพุทธศาสนาของนักบวชหญิง แม้ว่าการบรรลุธรรมจะต้องเกิดขึ้นในมิติประสบการณ์ส่วนบุคคล และจำเป็นต้องปฏิบัติด้วยตนเอง ทั้งนี้ต้องมีโครงสร้างทางสังคมและพระพุทธศาสนาที่เอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป ซึ่งหมายถึงการมีชุมชนสงฆ์และชุมชนชาวบ้านที่เกื้อกูลต่อความก้าวหน้าในการปฏิบัติของนักบวชด้วย

สโรชา คุณาธิพงษ์ (2552) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์การพัฒนาสตรีตามทัศนะของแม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุด” งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการพัฒนาสตรีตามคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาทและการพัฒนาสตรีตามทัศนะของแม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุด ที่ได้นำหลักพุทธธรรมมาผนวกกับการพัฒนานุชาย์ตามหลักการทั่วไปและกิจกรรมต่างๆ ในการดำเนินชีวิตมาใช้ในการพัฒนาสตรี ตลอดจนศึกษาการ

ประยุกต์การพัฒนาสตรีตามทัศนะของท่านมาใช้ในสังคมไทยปัจจุบัน ในงานวิจัยนี้ได้เริ่มต้นศึกษาการพัฒนาสตรีที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา โดยศึกษาฐานะและบทบาทของสตรีสมัยก่อนพุทธกาลและในสมัยพุทธกาล ทั้งในสถานภาพของสตรีทางสังคมและสถานภาพทางศาสนา เพื่อศึกษาว่าพระพุทธศาสนาได้ช่วยยกระดับของสตรีอย่างไร และได้ศึกษาหลักพุทธธรรมที่ใช้ในการพัฒนาสตรี ศึกษาความแตกต่างของพุทธธรรมที่ใช้ในการพัฒนาสตรีในเทศกฤตส์และเทศบรรพชิตว่าเป็นอย่างไร สำหรับการพัฒนาสตรีตามทัศนะของแม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุด นั้นได้ศึกษาทัศนะของท่านต่อบทบาทและหน้าที่ของสตรี ทั้งนี้ได้ศึกษาวิธีการทำงานของท่านในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาว่ามีการใช้หลักการและวิธีการใด ๆ บ้างในการทำงานจนประสบความสำเร็จเป็นที่ยอมรับจากการวิจัยพบว่า สตรีในสมัยพุทธกาลมีสถานะที่ดีขึ้นในทุกด้านไม่ว่าจะเป็นสถานภาพทางศาสนาหรือทางสังคม พระพุทธองค์ทรงยกย่องและให้ความสำคัญแก่สตรีเสมอบุรุษ และทรงยอมรับว่าสตรีมีศักยภาพในทางจิตวิญญาณทัดเทียมกับบุรุษในการบรรลุธรรม ในส่วนหลักพุทธธรรมที่ใช้ในการพัฒนาสตรีเป็นหลักธรรมเดียวกับการพัฒนามนุษย์ นั่นคือ บุญกิริยาวัตถุสำหรับคฤหัสถ์และหลักไตรสิกขาสำหรับบรรพชิต ส่วนวิธีการที่ใช้พัฒนาสตรีตามคัมภีร์พระพุทธศาสนา พบ 4 วิธี คือ (1) โดยการศึกษาธรรม (2) โดยการปฏิบัติธรรม (3) โดยการเข้าถึงพระรัตนตรัยเป็นอุบาสิกา (4) โดยการบวชเป็นภิกษุณี หรือสามเณรี ส่วนการพัฒนาสตรีตามทัศนะแม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุด ท่านให้ความสำคัญแก่สตรีในฐานะเป็นผู้สร้างสันติภาพโลก สตรีจึงจำเป็นต้องเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพ นอกจากนั้น แม่ชีคันสนีย์มีวิธีการในการสอนธรรมะได้อย่างน่าสนใจ ใช้ภาษาโต้ตอบ ทำให้เข้าใจได้ไม่ยาก เป็นประโยชน์ต่อการนำไปปฏิบัติใช้ในชีวิตประจำวัน ในส่วนการทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาของท่านได้ใช้ความรู้สมัยใหม่ เช่น การจัดการเรียนรู้และการใช้สื่อสารมวลชน สำหรับการประยุกต์การพัฒนาสตรีตามทัศนะของแม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุด มาใช้ในสังคมไทย คือ การทำให้ “โลกนี้มีธรรมเป็นมารดา” หรือการทำให้ในใจของผู้คนมีธรรมะ เพื่อสร้างความสุขสงบแก่โลก

ณัฐหทัย จัตโรทิตินวัฒน์ (2552) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “สถานภาพของแม่ชี : กรณีศึกษาแม่ชีวัดปากน้ำภาษีเจริญ กรุงเทพฯ” สำหรับงานชิ้นนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างความเข้าใจต่อสถานภาพของแม่ชีในสังคมไทย ว่าแม่ชีสามารถทำประโยชน์ต่อสังคม

ในสถานภาพที่แตกต่างกัน โดยศึกษาสถานภาพของแม่ชีจากวิถีชีวิตในการบวช และการต่อสู้นั้น ทำให้เห็นการพัฒนาตัวตนของแม่ชีในพระพุทธศาสนาว่ามีหลายรูปแบบสำหรับวิถีการศึกษานั้น ผู้วิจัยได้ศึกษาจากเรื่องเล่าและประสบการณ์ของแม่ชี โดยใช้วิธีวิทยาในแนวสตรีนิยม อาศัยการสัมภาษณ์เชิงลึกที่ตระหนักถึงด้านที่สลับซับซ้อนของชีวิตและตัวตนของแม่ชี โดยวิเคราะห์ตัวตนของผู้ถูกสัมภาษณ์ที่มีสถานภาพเป็นแม่ชีวัดปากน้ำภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร ตั้งแต่ชีวิตฆราวาสจนกระทั่งเปลี่ยนสถานภาพเป็นแม่ชี โดยนำเสนอข้อมูลจากเรื่องเล่าประสบการณ์ชีวิตของแม่ชีแต่ละรูป เพื่อสร้างสถานภาพของตนเอง จากผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า แม่ชีมีหลายรูปแบบ คือ แม่ชีธรรมกาย แม่ชีผู้บริหารการศึกษา แม่ชีโรงครัว และแม่ชีศาลา สถานภาพของแม่ชีแต่ละแบบเป็นผลมาจากการอบรมเลี้ยงดูจากครอบครัว การปฏิบัติธรรมผสมผสานกับการเลือกศึกษาปริยัติธรรมภายในวัดและปริยัติสามัญระดับมหาวิทยาลัย จากการศึกษาสรุปได้ว่า แม่ชีธรรมกายและแม่ชีผู้บริหารมีสถานภาพเป็นแม่ชีผู้นำ แม่ชีธรรมกายมีบทบาทในด้านการอบรมธรรมะให้คำแนะนำปรึกษา สามารถก่อตั้งองค์กรบริหารที่ประสบผลสำเร็จ โดยเป็นผู้ริเริ่มก่อตั้งและเป็นผู้บริหารสถาบันแม่ชีไทย ผู้บริหารศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ดีเด่นระดับประเทศ อีกทั้งยังมีบทบาทในการสร้างและบริจาคเพื่อสาธารณประโยชน์เป็นจำนวนมาก แม่ชีผู้บริหารมีสถานภาพเป็นอาจารย์ และผู้บริหารมหาวิทยาลัยมหาวิทยาลัยแห่งแรกของแม่ชี สำหรับแม่ชีโรงครัวและแม่ชีศาลา สถานภาพเป็นแม่ชีผู้สนับสนุน มีหน้าที่หลักในการทำครัว ดูแลความเรียบร้อยและทำความสะอาด ดังนั้นสถานภาพของแม่ชีจึงไม่ได้มีรูปแบบเดียวกันอย่างที่สังคมให้ความหมาย

งานวิจัยในกลุ่มศึกษา : การบริหารจัดการองค์กรที่เกี่ยวข้องกับแม่ชี

พระมหาสิทธิศักดิ์ การรัมย์ (2547) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “บทบาทของแม่ชีในพระพุทธศาสนาที่มีต่อการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาเยาวชน : ศึกษาวิเคราะห์ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์สวนแก้ว และสถานศึกษาธรรมจาริณี วัดยาปากท้อ จังหวัดราชบุรี” งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทและรูปแบบการจัดการศึกษา ตลอดจนปัญหาในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาเยาวชนโดยแม่ชีในศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์สวนแก้ว และสถานศึกษาธรรมจาริณีวัดยาปากท้อ จังหวัดราชบุรี โดยมีการวิจัย

ภาคเอกสารและภาคสนามโดยมีกลุ่มตัวอย่างได้แก่แม่ชีธรรมจารีณีนักเรียน และครูผู้สอน ผลการวิจัยภาคเอกสาร พบว่า แม่ชีมีบทบาทในการจัดการศึกษามากขึ้นกว่าในอดีต โดยสามารถจัดการศึกษาได้ครบทั้ง 3 รูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ปัญหาที่พบคือด้านการเรียนการสอน และด้านงบประมาณ

ในส่วนผลการวิจัยภาคสนาม พบว่า บทบาทในด้านการจัดการศึกษา ตลอดถึงปัญหาในการจัดการศึกษาของแม่ชีในสถานศึกษาทั้งสองแห่งมีผลรวมไม่แตกต่างกัน คือ อยู่ในระดับปานกลาง ด้านรูปแบบ สำหรับการจัดการศึกษา พบว่า มีผลรวมต่างกัน คือ ศูนย์ศึกษาพระพุทธรศาสนาวันอาทิตย์สวนแก้ว มีผลรวมอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนสถานศึกษาธรรมจารีณีนวทยาปากท่อ มีผลรวมอยู่ในระดับมาก สาเหตุที่ผลรวมต่างกัน เพราะรูปแบบในการจัดการศึกษาที่แตกต่างกัน ซึ่งกลุ่มตัวอย่างเห็นว่า รูปแบบการจัดการศึกษาที่แม่ชีดำเนินการควรมีรูปแบบเป็นการศึกษาในระบบ การวิจัยครั้งนี้มีข้อเสนอแนะว่า ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาเยาวชน โดยพระสงฆ์กับแม่ชี เพื่อนำองค์ประกอบร่วมและองค์ประกอบที่แตกต่างกันมาพัฒนาให้เกิดประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

อมรรัตน์ สีเหนียง (2548) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การปรับตัวทางสังคมภายหลังจบการศึกษาของ “ธรรมจารีณี” : กรณีศึกษา : โรงเรียนธรรมจารีณีนวทยา สาขาสถาบันแม่ชีไทย อ.ปากท่อ จ.ราชบุรี” งานวิจัยนี้วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการปรับตัวทางสังคมและปัจจัยทางสังคมที่มีผลต่อการปรับตัวของธรรมจารีณีภายหลังจบการศึกษา โดยศึกษาจากธรรมจารีณีที่จบการศึกษาภายในปี 2535-2546 จำนวน 504 คน โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผลการศึกษาสรุปได้ว่า ธรรมจารีณีส่วนใหญ่มีอายุ 21-30 ปี สถานภาพโสด มีการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย มีภูมิสำเนา นอกพื้นที่ จังหวัดราชบุรี ซึ่งเป็นที่ตั้งของโรงเรียน มีอาชีพรับจ้างและมีรายได้ต่อเดือน 5,000-10,000 บาท ประสบการณ์ของธรรมจารีณีโดยภาพรวมมีความเห็นว่า โรงเรียนปลูกฝังคุณธรรมให้พวกเขามาก แต่การศึกษาวិถีพุทธและการนำความรู้ไปประกอบอาชีพ อยู่ในระดับปานกลาง สำหรับการปรับตัวทางสังคม พบว่า ธรรมจารีณีมีความสัมพันธ์กับผู้อื่นและสามารถพึ่งตนเองในระดับสูง ส่วนการปรับตัวเข้ากับสังคมสิ่งแวดล้อม ความสามารถในการเผชิญและแก้ไขปัญหา การแสดงออกที่เหมาะสม และความมั่นคง

ทางอารมณ์อยู่ในระดับกลาง สำหรับปัญหาและอุปสรรคที่ธรรมจารินีพบหลังจบการศึกษา คือ ระบบการศึกษาของโรงเรียนที่แตกต่างจากโรงเรียนอื่น ๆ ค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน รายได้ การมีงานทำ การศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาและไม่สามารถปรับตัวเข้ากับสังคม ได้ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาคครั้งนี้ คือ โรงเรียนธรรมจารินีวิทยาควรมีการปรับ สื่อการเรียนการสอนให้ทันสมัยมากขึ้น จัดให้มีกิจกรรมสัมพันธ์ระหว่างรุ่นพี่และรุ่นน้อง รวมถึงการเผยแพร่การศึกษาวิถีพุทธให้กับสังคมได้รับรู้มากขึ้น

สุขสันต์ จันทะโชโต (2549) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ ร่องพระราชบัญญัติคณะแม่ช้ไทย : กรณีศึกษาการพัฒนาองค์การและการพัฒนาสถานภาพ แม่ช้ไทยในมิติของพระพุทธศาสนาเถรวาท” โดยมีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาและวิเคราะห์การจัดองค์การและการบริหารของสถาบันแม่ช้ไทย ตาม พ.ร.บ.คณะแม่ช้ไทย 2) เพื่อวิเคราะห์ความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดองค์การ และจุดมุ่งหมายในการร่าง พ.ร.บ.คณะแม่ช้ไทย และปัจจัยที่มีผลต่อจุดมุ่งหมาย ในการร่าง พ.ร.บ. คณะแม่ช้ไทยกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ การใช้ แบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่างใน 4 มิติ ได้แก่ พระสงฆ์ แม่ช้ นักกฎหมาย และ พุทธศาสนิกชนทั่วไป มิติละ 100 ราย แล้วนำข้อมูลที่ได้รับมาวิเคราะห์ โดยใช้สถิติ พรรณนา เพื่ออธิบายสภาพทั่วไปของข้อมูลที่จัดเก็บได้ และสถิติการวิเคราะห์ ได้แก่ การวิเคราะห์การถดถอยพหุ (Multiple Regression Analysis) เพื่อทดสอบ ความสัมพันธ์ ของแต่ละปัจจัยที่มีผลต่อจุดมุ่งหมายในการร่าง พ.ร.บ. คณะแม่ช้ไทย รวมถึง ความสามารถในการอธิบายการผันแปรอิสระที่มีผลต่อตัวแปรตามของกลุ่มตัวอย่างทั้ง 4 มิติ ผลการวิจัยสรุปได้ว่า 1. ปัจจัยในการบริหารงานของสถาบันแม่ช้ไทย ตามพ.ร.บ.คณะแม่ช้ไทย มีปัจจัยร่วม 7 ปัจจัย ได้แก่ (ก) การวางแผน (ข) การจัดหน่วยงาน (ค) การบริหารงานบุคคล (ง) การประสานงาน (จ) การรายงานผลการปฏิบัติงานและการประชาสัมพันธ์ และ (ช) การงบประมาณ 2. ในมิติของพระสงฆ์ ตัวแปรอิสระที่มี ผลต่อตัวแปรตามจุดมุ่งหมายในการร่าง พ.ร.บ. คณะแม่ช้ไทย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ คือ การวางแผนงาน การจัดหน่วยงานและการงบประมาณ โดยที่ตัวแปรอิสระทั้งสามตัวแปร มีผลในเชิงบวก 3. ในมิติของแม่ช้ ตัวแปรอิสระที่มีผลต่อตัวแปรตามจุดมุ่งหมาย ในการร่าง พ.ร.บ. คณะแม่ช้ไทยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ คือ การวางแผนงาน

การบริหารบุคคล การประสานงาน การรายงานผลการปฏิบัติงาน และการประชาสัมพันธ์ โดยที่ตัวแปรอิสระ 3 ตัวแปร ได้แก่ การวางแผนงาน การประสานงาน การรายงานผลการปฏิบัติงานและการประชาสัมพันธ์ มีผลในเชิงบวก และตัวแปรอิสระการบริหารงานบุคคล มีผลในเชิงลบ 4. ในมิติของนักกฎหมาย ตัวแปรอิสระที่มีผลต่อตัวแปรตามจุดมุ่งหมายในการร่าง พ.ร.บ. คณะแม่ชีไทยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ คือ การวางแผนงาน การประสานงาน การรายงานผลการปฏิบัติงาน และการประชาสัมพันธ์ โดยที่ตัวแปรอิสระทั้ง 3 ตัวแปร มีผลในเชิงบวก 5. ในมิติประชาชนทั่วไป ตัวแปรอิสระที่มีผลต่อตัวแปรตามจุดมุ่งหมายในการร่าง พ.ร.บ. คณะแม่ชีไทยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ คือ การวางแผนงาน การรายงานผลการปฏิบัติงาน และการประชาสัมพันธ์ โดยที่ตัวแปรอิสระทั้ง 2 ตัวแปร มีผลในเชิงบวก ผู้วิจัยได้ให้ข้อเสนอแนะรูปแบบของร่าง พ.ร.บ. คณะแม่ชีไทยในการที่จะพัฒนาความสามารถขององค์กรแม่ชี คือ (ก) ปรับปรุงร่าง พ.ร.บ. คณะแม่ชีไทยให้มีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน (ข) ปรับปรุงในส่วนของการควบคุมสำนักแม่ชีโดยพระสงฆ์ในระดับเจ้าคณะจังหวัด และเจ้าคณะอำเภอ (ค) เพิ่มเติมหน้าที่ของหัวหน้าสำนักแม่ชีในการสำรวจ และจัดทำประชาคมในพื้นที่เพื่อประสานงานในการปฏิบัติงานของสำนักแม่ชีกับชุมชน (ง) ควรมีการจัดตั้งคณะกรรมการที่ปรึกษาแม่ชีไทย เพื่อสนับสนุนช่วยเหลือหรือแก้ไขปัญหาขององค์กรแม่ชีไทยอย่างยั่งยืน

ประพิศ โบราณมูล (2551) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาการพัฒนา รูปแบบการบริหารจัดการองค์กรแม่ชีที่มีผลต่อการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาในภาคอีสาน” งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาสภาพปัญหาการบริหารจัดการองค์กรแม่ชีในภาคอีสานและเพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการองค์กรแม่ชีที่มีผลต่อการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา โดยกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยเป็นแม่ชีและประชาชนทั่วไป จำนวน 189 รูป/คน เครื่องมือที่ใช้ในการทำวิจัย ได้แก่ แบบสังเกต แบบสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม ผลงานวิจัยพบว่า แม่ชีที่อยู่ในวัดหรือสำนักมีความวิตกกังวลในกฎระเบียบการปกครองที่ทางวัดหรือสำนักมีความเคร่งครัด เพราะการปกครองส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับเจ้าอาวาสหรือหัวหน้าสำนัก ทำให้แม่ชีไม่มีอิสระในการปกครอง แม่ชีที่เข้ามาบวชส่วนมากมีการศึกษาในระดับต่ำ เพียงชั้นประถมศึกษาและมีอายุมาก และสถานศึกษาสำหรับแม่ชีมีจำนวนจำกัด นอกจากนี้ แม่ชีภายในสำนักก็มีการแบ่งการปกครอง แบ่งภาระหน้าที่กันชัดเจน โดยมีหัวหน้าแม่ชี

เป็นผู้ปกครอง และมีการนับถือตามความอาวุโส แต่ก็ต้องอยู่ในความดูแลของเจ้าอาวาส ซึ่งปัญหาหลักพบว่า รูปแบบการบริหารจัดการขององค์กรแม่ชียังไม่มี ความชัดเจนในหลายด้าน ทั้งด้านการศึกษา ด้านการเผยแผ่ รวมถึงการพัฒนาต่างๆ ถึงแม้ในปัจจุบัน กลุ่มของแม่ชีเองจะมีการดูแลควบคุมจากสถาบันแม่ชีไทยก็ตาม แต่ก็ยังไม่เพียงพอต่อการดูแลและพัฒนา

จิตภา ทรพสุทธิ์ (2553) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “บทบาทแม่ชีของพระพุทธศาสนา ในฐานะผู้บริหารองค์กรที่มีกระบวนการพัฒนาเด็กและเยาวชน : กรณีศึกษามูลนิธิธรรมานุรักษ์” งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถอดบทเรียนนโยบายและแนวทางต่างๆ ในการพัฒนาองค์กร โดยมองทั้งจุดดีและด้อยของสถานสงเคราะห์ของมูลนิธิธรรมานุรักษ์ เพื่อนำมาปรับกระบวนการในการแก้ปัญหาที่มาจากการทำงานจริงในพื้นที่ โดยเน้นประเด็นการพัฒนาเยาวชน นอกจากนั้นเพื่อค้นหาสภาวะจิตใจและกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในใจของตัวผู้วิจัยกับการฟื้นฟูอุปสรรคในฐานะแม่ชีกับงานอาสาบริการการฟื้นฟูคุณภาพมนุษย์ สำหรับวิธีการวิจัยอาศัย 1) ศึกษาอดีตชีวิตประวัติ โดยใช้วิธีการศึกษาแบบมองย้อนกลับ (Retrospection) และการพินิจวิเคราะห์ภายใน (Introspection) เพื่อให้เข้าใจและรู้จักที่ไปที่มาของผู้วิจัย 2) การเก็บข้อมูลและการมีส่วนร่วม โดยผู้วิจัยมีประสบการณ์ตรงทางภาคสนามในการทำงาน จึงเป็นทั้งผู้ดำเนินกิจการและ ผู้วิเคราะห์ในการวิจัย งานวิจัยชิ้นนี้ให้ข้อเสนอแนะในเรื่องบทบาทขององค์กร ซึ่งพบ ปัญหาความสัมพันธ์เชิงอำนาจ แม่ชีในสถาบันศาสนา ผู้หญิงก็ตกเป็นรองในด้านการเป็นนักบวชและในด้านการทำงานอยู่อย่างยาวนาน จะเห็นได้จก้นี้ว่า ผู้หญิงที่บวชเป็นแม่ชี ก็ยังไม่ได้รับสถานภาพการเป็นนักบวชแต่อย่างใด และในเวลาเดียวกันก็ไม่ได้มีสถานภาพเป็นฆราวาสด้วย ดังนั้น องค์กรที่มีแม่ชีเป็นผู้บริหารจึงเกิดความสับสนในการทำงาน

นันทภา ปัญญรัตน์ (2555) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน เพื่อพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงเชิงพุทธสำหรับแม่ชีไทย” การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อพัฒนาโปรแกรมทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน เพื่อพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงเชิงพุทธสำหรับแม่ชีไทย 2) เพื่อทดลองใช้โปรแกรมทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงเชิงพุทธสำหรับแม่ชีไทย 3) เพื่อศึกษาปัจจัยและเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องของการนำโปรแกรม

การศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงเชิงพุทธสำหรับแม่ชีไทยไปใช้กลุ่มตัวอย่าง คือ แม่ชีในสังกัดของสถาบันแม่ชีไทย จำนวน 30 คน โดยเป็นการวิจัยแบบกึ่งทดลองที่ดำเนินการทดลองกลุ่มเดียว มีการวัดผลก่อนการทดลองและหลังการทดลอง ผลการวิจัยพบว่า 1. โปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงเชิงพุทธสำหรับแม่ชีไทย ประกอบด้วย 1) การกำหนดพื้นฐานสำหรับการพัฒนาโปรแกรม 2) การวิเคราะห์สถานการณ์สำหรับกลุ่มผู้บริการ 3) การพิจารณาผลที่พึงประสงค์ 4) การกำหนดแหล่งทรัพยากรและการสนับสนุน 5) การสร้างแผนการเรียนรู้ 6) โปรแกรมการปฏิบัติงาน 7) ความน่าเชื่อถือของการใช้ทรัพยากร 8) การรายงานค่าของโปรแกรมและองค์ประกอบการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงเชิงพุทธ 2. ผลการทดลองใช้โปรแกรมการเรียนรู้พบว่า หากพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า กลุ่มทดลองมีพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงหลังเข้าโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงเชิงพุทธสำหรับแม่ชีไทย โดยมีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงเชิงพุทธเพิ่มขึ้นทุกด้าน โดยเฉพาะทักษะการสื่อสาร การมีคุณธรรม การเป็นผู้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีความเชื่อมั่นกล้าคิดกล้าตัดสินใจ มีความยืดหยุ่น ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น รู้จักการผ่อนคลายร่างกายและจิตใจ มีสมาธิ และมีความพร้อมที่จะพัฒนาตนเองให้มีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงเชิงพุทธ ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลเชิงปริมาณที่ได้วัดความรู้ เจตคติ และทักษะปฏิบัติการ ที่พบว่าหลังการทดลองของกลุ่มทดลองมีความรู้ เจตคติและทักษะปฏิบัติการพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงเชิงพุทธเพิ่มขึ้น 3. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับโปรแกรมทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงเชิงพุทธสำหรับแม่ชีไทย คือ ผู้เรียน ผู้สอน เนื้อหาสาระ กิจกรรมการเรียนรู้ ระยะเวลา การวัดและการประเมินผล และเงื่อนไขในการนำไปใช้ ได้แก่ ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านผู้เรียน ด้านกิจกรรม และด้านสภาพแวดล้อม

งานวิจัยในกลุ่มศึกษา : ภาวะโภชนาการของแม่ชี

อุบล ชันธะ (2545) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การบริโภคอาหารและภาวะโภชนาการของแม่ชีวัดตโปทาราม ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่” งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงการบริโภคอาหารและภาวะโภชนาการของแม่ชี โดยอาศัย

กลุ่มตัวอย่างเป็นแม่ชีจำนวน 34 รูป จากการศึกษาพบว่า แม่ชีบริโภคอาหาร 2 มื้อ คือ มื้อเช้าและเพล บริโภคข้าวเป็นอาหารหลัก บริโภคอาหารประเภทโปรตีน คือ ไข่ บริโภคอาหารประเภทไขมัน คือ น้ำมันพืช อาหารประเภทผักและผลไม้ คือ ถั่วฝักยาว พริกทอง กล้วย และส้มเขียวหวาน ไม่นิยมบริโภคของหวาน และเครื่องดื่มประเภทกาแฟ น้ำผลไม้ กระป๋อง ซึ่งจากกลุ่มตัวอย่างมีภาวะโภชนาการปกติ ร้อยละ 70.59 ภาวะโภชนาการเกิน ร้อยละ 20.59 ภาวะอ้วนร้อยละ 5.86 และภาวะโภชนาการต่ำกว่าเกณฑ์ ร้อยละ 2.94 ในการศึกษาครั้งต่อไป ผู้วิจัยเสนอว่าควรมีการศึกษาการให้ความรู้แก่แม่ชีโดยหาวิธีการที่จะทำให้ภาวะโภชนาการของแม่ชีดีขึ้น เช่น การให้ความรู้ทางด้านโภชนาการ การออกกำลังกาย การนั่งวิปัสสนากรรมฐาน และการบริโภคอาหาร เป็นต้น

ปวีณา งามสิงห์ (2550) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ภาวะสุขภาพและพฤติกรรมแสวงหาการดูแลสุขภาพของแม่ชีไทยสูงอายุ” งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภาวะสุขภาพ พฤติกรรมแสวงหาการดูแลสุขภาพ และปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเลือกใช้ระบบการดูแลสุขภาพของแม่ชีไทยสูงอายุที่พักอาศัยในวัดเขตกรุงเทพมหานคร โดยใช้กรอบแนวคิดภาวะสุขภาพของสมิธและการอธิบายความเจ็บป่วยของโคลแมน เป็นแนวทางในการศึกษา กลุ่มตัวอย่างเป็นแม่ชีไทยสูงอายุ จำนวน 70 ท่าน ที่พักอาศัยในวัดเขตกรุงเทพมหานคร เลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติบรรยาย และการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการศึกษาพบว่า แม่ชีไทยสูงอายุมีการเจ็บป่วยเฉียบพลัน ร้อยละ 88.6 และเจ็บป่วยเรื้อรัง ร้อยละ 94.3 กลืนปัสสาวะไม่ได้ถึงร้อยละ 54.3 และไม่สามารถเดินทางโดยใช้รถขนส่งสาธารณะ ร้อยละ 34.3 สามารถประกอบพิธีกรรมทางศาสนาได้ ร้อยละ 98.6 และบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมได้ ร้อยละ 71.8 แต่ไม่สามารถปรับตัวกับสิ่งแวดล้อมในวัดและเรี่ยวแรงที่ลดลงเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ ร้อยละ 1.4 สามารถบรรลุถึงความใฝ่ฝันสูงสุดในชีวิตได้ ร้อยละ 52.8 ส่วนพฤติกรรมแสวงหาการดูแลสุขภาพจะมีทั้งการคงไว้ซึ่งสุขภาพดีและการดูแลเมื่อเจ็บป่วย โดยเมื่อเจ็บป่วยมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเลือกใช้ระบบการดูแลสุขภาพ ได้แก่ 1) ปัจจัยด้านระบบบริการสุขภาพ 2) ปัจจัยด้านผู้ให้บริการ และ 3) ปัจจัยด้านผู้ใช้บริการ จากผลการศึกษา ทำให้เข้าใจภาวะสุขภาพของแม่ชีไทยสูงอายุ ได้แนวทางในการวางแผนการดูแลให้เหมาะสมกับความต้องการต่อไป

งานวิจัยในกลุ่มศึกษา : ประเด็นอื่น ๆ

ในประเด็นความต้องการทางการศึกษาของแม่ชี พวงเพ็ญ สังขนันท์ (2536) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ปัญหาและความต้องการทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนของแม่ชีในพุทธศาสนาเขตภาคกลาง” ซึ่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาปัญหาและความต้องการทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนของแม่ชี เขตภาคกลาง และเพื่อเปรียบเทียบความต้องการทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนของแม่ชี จำแนกตามอายุ ระดับการศึกษา ระยะเวลาที่บวช และสถานที่พำนัก โดยใช้แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ แม่ชีเขตภาคกลาง จำนวน 406 ท่าน และเจ้าอาวาสหรือหัวหน้าสำนักชี จำนวน 20 ท่าน ผลการวิจัยพบว่า แม่ชีมีปัญหาเกี่ยวกับการศึกษาเรียงตามลำดับดังนี้คือ ปัญหาค่าใช้จ่ายในการลงทะเบียนเรียน ปัญหาไม่มีสถานศึกษาสำหรับแม่ชีโดยเฉพาะ และปัญหาความไม่สะดวกในช่วงเวลาเรียนของสถานศึกษา

สำหรับงานวิจัยในประเด็นการสื่อสารนั้น ทิพย์ชล เทพรังศิริกุล (2553) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์สื่อและการสร้างสารที่ใช้ในการเผยแผ่หลักธรรมทางพุทธศาสนา: กรณีศึกษาเปรียบเทียบแม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุด กับ พระมหาสมปอง ตาลปุตโต” งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาดังนี้ 1) เพื่อทราบถึงสื่อที่ใช้ในการเผยแผ่หลักธรรมทางพุทธศาสนาของแม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุด กับพระมหาสมปอง ตาลปุตโต 2) เพื่อทราบถึงการสร้างสารที่ใช้ในการเผยแผ่หลักธรรมทางพุทธศาสนาของแม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุด กับพระมหาสมปอง ตาลปุตโต 3) เพื่อทราบถึงปัจจัยที่มีส่วนในการสนับสนุน และเป็นอุปสรรคต่อการเผยแผ่หลักธรรมทางพุทธศาสนาของแม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุด กับพระมหาสมปอง ตาลปุตโต ผลการศึกษาในเรื่องของการสร้างสารพบว่า ทั้งสองมีการสร้างสารที่ใช้ในการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เหมือนและแตกต่างกัน คือทั้งสองท่านมีการสื่อสารในลักษณะการสร้างเนื้อหาให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย การใช้ภาษาที่ง่าย ร่วมสมัย การเล่าเรื่อง การยกตัวอย่างบุคคลสำคัญเหมือนกัน แต่แตกต่างกันตรงที่แม่ชีคันสนีย์เลือกใช้เหตุการณ์ที่เป็นปัจจุบัน การเล่นคำ การเปรียบเทียบมาเป็นวิธีในการสร้างเนื้อหาธรรมะให้มีความน่าสนใจ และเข้าถึงกลุ่มผู้รับสารมากขึ้น ส่วนพระมหาสมปองมุ่งเน้นการสร้างสารโดยใช้มุกตลกมาเป็นวิธีหลักในการสร้างเนื้อหาธรรมะผสมกับการจัดเรียงลำดับเนื้อหา สำหรับเรื่องปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรค แม่ชีคันสนีย์มองว่า การเก็บข้อมูลที่เป็นระบบและการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกเป็นปัจจัย

ที่ส่งเสริมการทำงานเผยแผ่หลักธรรม ส่วนปัจจัยที่เป็นอุปสรรค คือ เสถียรธรรมสถาน ยังขาดแคลนบุคคลที่มีความเชี่ยวชาญในเรื่องสื่อ

นอกจากนั้นยังมียานวิจัยในประเด็นการวิเคราะห์คำสอนของแม่ชี ดังที่ ปรียารัตน์ ศิลธรรม (2553) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “*ทรงสนะของพระสงฆ์ต่อคำสอนเรื่องกฎแห่งกรรมใน “เกิดแต่กรรม” ของแม่ชีทศพร ชัยประคอง*” งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อ 1) ศึกษาคำสอนเรื่องกฎแห่งกรรมในพระพุทธศาสนาจากพระไตรปิฎก และทรงสนะของนักวิชาการพุทธศาสนาร่วมสมัย 2) ศึกษาคำสอนเรื่องกฎแห่งกรรมของแม่ชีทศพร ชัยประคองจากหนังสือเรื่อง “เกิดแต่กรรม” 3) ศึกษาทรงสนะต่อคำสอนเรื่องกฎแห่งกรรมของแม่ชีทศพรของพระนิสิต/นักศึกษาชั้นปีที่ 4 จากมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัย จำนวน 364 รูป โดยอาศัยแบบสอบถาม และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน T-test และ F-test จากการศึกษาพบว่า โดยภาพรวมแล้วการอธิบายเรื่องกฎแห่งกรรมของแม่ชีทศพรตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งหลักคำสอนเรื่องกฎแห่งกรรมในพระพุทธศาสนา แต่ในรายละเอียดจะมีคำสอนที่เป็นทัศนะของตนเอง ตัวอย่างเช่น “โรครกรรม” ซึ่งเป็นความเจ็บป่วยที่เกิดจากวิญญาณที่ไม่ประสงคฺติ แม่ชีมักสอนเรื่องการแก้กรรม เน้นการสร้างบุญกุศลตามหลักพระพุทธศาสนา แต่มีลักษณะพิเศษ เช่น การใช้พลังจิต นอกจากนี้ การสำรวจพบว่ากลุ่มตัวอย่างมีทรงสนะต่อคำสอน (1) เรื่องการแก้ไขกรรม (2) เรื่องวิธีการแก้กรรม (3) เรื่องการทำนายกรรม และ (4) เรื่องกรรมและวิบาก อยู่ในระดับปานกลาง และกลุ่มตัวอย่างที่มีความรู้ระดับมัธยมศึกษา ความรู้ระดับบาลี และอายุพรรษาที่อุปสมบทที่แตกต่างกัน มีทรงสนะต่อคำสอนเรื่องกฎแห่งกรรมใน “เกิดแต่กรรม” ไม่แตกต่างกัน

บทสรุป

จากการสำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูลในเบื้องต้น สำหรับงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับแม่ชีไทยโดยการสืบค้นจากฐานข้อมูลโครงการเครือข่ายห้องสมุดในประเทศไทย (ThaiLIS) สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา โดยนำมาจัดหมวดหมู่ตามหัวเรื่องสำคัญ ใช้เนื้อหาของงานวิจัยเป็นเกณฑ์ในการคัดแยกหัวเรื่องจากการศึกษาพบงานวิจัยทั้งหมด 20 เรื่อง ซึ่งสามารถจัดหมวดหมู่ได้ 4 หัวเรื่อง ได้แก่

1. งานวิจัยในกลุ่มศึกษา : สถานภาพและบทบาทของแม่ชี พบว่า มี 9 เรื่อง คือ มีการศึกษาในเรื่องของ “แม่ชี: โลกของผู้หญิงที่ถูกกลืน” ซึ่งเป็นงานวิจัยที่น่าสนใจ ทำให้เราได้ตระหนักถึงสถานภาพและบทบาทของแม่ชีในปัจจุบัน และมีการศึกษาทัศนคติต่อบทบาทของตนเองในการพัฒนาสังคมของแม่ชีไทย : ศึกษาเฉพาะกรณี จังหวัดราชบุรี นอกจากนั้น เป็นกรณีศึกษาบทบาทของแม่ชีทองเพชร ชนตรีกลม วัดสว่างศิลา จังหวัดหนองบัวลำภู แต่หากกล่าวถึงการศึกษาที่วิเคราะห์บทบาท แนวคิด มีการศึกษาในประเด็นของแม่ชีคณิสย์เสถียรสุด สำหรับการศึกษาสถานภาพและบทบาทแม่ชีที่วัดนั้น มีการศึกษาที่วัดเขาประตุมงคล จังหวัดชัยภูมิ ที่วัดปากน้ำภาษีเจริญ กรุงเทพฯ และที่สถาบันแม่ชีไทย สุดท้ายมีการศึกษาเจตคติต่อแม่ชีในมหาวิทยาลัยสงฆ์ที่จังหวัดขอนแก่น และการศึกษาบทบาทของแม่ชีในพุทธศาสนาในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียน

2. งานวิจัยในกลุ่มศึกษา : การบริหารจัดการองค์กรที่เกี่ยวข้องกับแม่ชี พบว่า มี 6 เรื่อง คือ มีการศึกษาในเรื่องบทบาทของแม่ชีในพระพุทธศาสนาที่มีต่อการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาเยาวชน โดยศึกษาวิเคราะห์ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ สวนแก้ว และสถานศึกษาธรรมจารีณวิทยาปากท่อ จังหวัดราชบุรี นอกจากนั้น ยังมีกรณีศึกษาของมูลนิธิธรรมานุรักษ์ สำหรับภาคอีสานมีการศึกษาเรื่อง การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการองค์กรแม่ชีที่มีผลต่อการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาในภาคอีสาน และมีการศึกษาเกี่ยวกับการปรับตัวเมื่อสำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนธรรมจารีณวิทยา ซึ่งเป็นสาขาของสถาบันแม่ชีไทย และยังมีงานที่น่าสนใจคือ การพัฒนาโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงเชิงพุทธสำหรับแม่ชี และการศึกษาเชิงวิเคราะห์ร่างพระราชบัญญัติคณะแม่ชีไทย : กรณีศึกษาการพัฒนาองค์การและการพัฒนาสถานภาพแม่ชีไทยในมิติของพระพุทธศาสนาเถรวาท

3. งานวิจัยในกลุ่มศึกษา : ภาวะโภชนาการของแม่ชี พบว่า มี 2 เรื่อง คือ การศึกษาเรื่อง การบริโภคอาหารและภาวะโภชนาการของแม่ชี วัดตโปทาราม เชียงใหม่ และการศึกษาเรื่อง ภาวะสุขภาพและพฤติกรรมแสวงหาการดูแลสุขภาพของแม่ชีไทย สูงอายุ ทั้งสองงานเป็นงานวิจัยที่ทำให้เราได้ทราบถึงภาวะโภชนาการและสุขภาพของแม่ชี ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการดูแลด้านสุขภาพของแม่ชี

4. งานวิจัยในกลุ่มศึกษา : ประเด็นอื่นๆ พบว่า มี 3 เรื่อง คือ มีการศึกษาในประเด็นความต้องการทางการศึกษาของแม่ชี และงานวิจัยในประเด็นการสื่อสาร เกี่ยวกับการวิเคราะห์สื่อและการสร้างสารที่ใช้ในการเผยแผ่หลักธรรมทางพุทธศาสนา : กรณีศึกษาเปรียบเทียบแม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุต กับพระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต ในขณะที่อีกเรื่องเป็นการศึกษาพรรณนาของพระสงฆ์ต่อคำสอนเรื่องกฎแห่งกรรมใน “เกิดแต่กรรม” ของแม่ชีทศพร ชัยประคอง

จะเห็นได้ว่า งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแม่ชีไทยส่วนมากเป็นงานวิจัยที่มุ่งศึกษาเรื่องสถานภาพและบทบาทของแม่ชี ซึ่งในเรื่องสถานภาพนั้นส่วนใหญ่เห็นตรงกันว่าไม่มีความชัดเจน คือแม่ชีนั้นจะเป็นนักบวชหรือเป็นเพียงผู้ครองเรือน ในขณะที่การศึกษาอีกส่วนมุ่งเน้นไปที่บทบาทของแม่ชี ทำให้เราเห็นภาพบทบาทและหน้าที่หนึ่งที่เกื้อกูลสังคมของแม่ชีในปัจจุบัน ได้แก่ บทบาทเรื่องการสั่งสอน การให้การศึกษารอบโลกและทางธรรม การสงเคราะห์เด็กผู้หญิง การพัฒนาอาชีพและพัฒนาชนบท จึงถือได้ว่าแม่ชีเป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาสังคม ทั้งในเรื่องการศึกษา การส่งเสริมจริยธรรม รวมทั้งบทบาทของแม่ชีที่อยู่ในวัดต่างๆ สำหรับงานวิจัยในกลุ่มศึกษาการบริหารจัดการองค์กรที่เกี่ยวข้องกับแม่ชี มีผู้สนใจศึกษาเรื่องมา ซึ่งเป็นบทบาทของแม่ชีในการบริหารจัดการศึกษาในสถานศึกษาหรือมูลนิธิ และในประเด็นเดียวกันนี้ ปาริชาติ สุวรรณบุบผา (2545) ได้แสดงทัศนะที่น่าสนใจในงานวิจัยเรื่อง “แม่ชีกับการกิจทางการศึกษาในประเทศไทย” ว่าถ้าพิจารณาถึงภาพรวมของภารกิจทางการศึกษาของแม่ชีไทยในปัจจุบันแล้ว ถือว่าแม่ชีเป็นผู้ทำงานหนักโดยสังคมไม่ได้รับทราบ ว่าแม่ชีได้ทำงานที่เป็นประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา การศึกษา และประเทศชาติเป็นอย่างยิ่ง ทั้งที่การยอมรับนับถือจากสังคมความสามารถทางการศึกษามีอยู่ในขีดจำกัด เนื่องมาจากปัญหาสถานภาพที่ไม่แน่นอน แม่ชีจึงได้ขาด “สิทธิ” ในการที่จะได้รับการสนับสนุนจากหน่วยราชการของรัฐ เช่นที่พระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่และมีการกิจเดียวกันได้รับ นอกจากนั้นยังมีการศึกษาการบริหารจัดการองค์กรของแม่ชีในภาคอีสาน งานวิจัยอีกชิ้นที่น่าสนใจคือ การศึกษาร่างพระราชบัญญัติคณะแม่ชีไทย ในขณะที่งานวิจัยในประเด็นเกี่ยวกับภาวะโภชนาการของแม่ชี ก็เป็นเรื่องที่ควรคำนึงถึงสุขภาพของแม่ชีในอนาคต ส่วนการศึกษาในประเด็นอื่นๆ ก็เป็นประเด็นเปรียบเทียบด้านการสื่อสารระหว่างแม่ชีกับพระสงฆ์ และยังมีการศึกษา

เกี่ยวกับทัศนคติของพระสงฆ์ต่อคำสอนของแม่ชี อีกงานที่น่าสนใจคือการศึกษาในประเด็นความต้องการทางการศึกษาของแม่ชีซึ่งเป็นงานบุกเบิกในสมัยนั้น

ดังนั้น จากการศึกษาในเบื้องต้นพบว่า ในประเทศไทยมีงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับแม่ชีเป็นจำนวนน้อยมากเมื่อเทียบกับการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับพระสงฆ์ ส่วนใหญ่เน้นการศึกษาเรื่องสถานภาพและบทบาทของแม่ชี รองลงมาเป็นเรื่องการบริหารจัดการองค์กรของแม่ชี นอกจากนี้เป็นเรื่องภาวะโภชนาการและสุขภาพของ แม่ชี สำหรับการศึกษาเปรียบเทียบบทบาทของแม่ชีกับพระสงฆ์ยังมีน้อย รวมถึงการศึกษาวิเคราะห์แนวคิดของแม่ชีที่มีบทบาทในสังคมก็ยังมีน้อยมาก นอกจากนี้ ผู้เขียนพบข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไปที่น่าสนใจ คือ ควรทำการศึกษาเปรียบเทียบบทบาทของแม่ชีกับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม และควรทำการศึกษาเปรียบเทียบบทบาทของแม่ชีไทยที่อยู่ภายใต้การควบคุมของพระสงฆ์กับแม่ชีไทยที่มีสำนักอิสระ หรือควรศึกษาทัศนคติของแม่ชีที่มีต่อบทบาทในการพัฒนาสังคม แต่ประเด็นที่ท้าทายผู้ที่จะมาศึกษาเพิ่มเติมเพื่อให้ได้ผลเป็นรูปธรรมในอนาคตคือ เราจะทำอย่างไรให้แม่ชีมีสถานภาพชัดเจนเป็นที่ยอมรับของผู้คน สถาบันสงฆ์ และสังคมไทย จึงรอคอยผู้ที่สนใจได้ช่วยกันศึกษา แม้ว่าในปัจจุบันแม่ชีจะมีสถานภาพไม่แน่ชัดอย่างเป็นทางการว่าเป็นเพียงอุบาสิกา หรือเป็นนักบวช ตามรูปแบบการปฏิบัติที่พยายามทั้งโลกียสมบัติ เพื่อศึกษาและปฏิบัติธรรม

อย่างไรก็ตามสถานภาพของแม่ชียังไม่ได้รับการรับรองแน่ชัด แต่บทบาทและหน้าที่ของแม่ชียังมีความสำคัญ ซึ่งถ้าแม่ชีได้รับการสนับสนุนและจัดการให้เหมาะสม แม่ชีก็สามารถมีบทบาทช่วยพระพุทธศาสนาและสังคมไทยได้อีกแรงหนึ่งอย่างแน่นอน

เอกสารอ้างอิง

คำพลอย โพธิ์ทอง. (2542). การศึกษาบทบาทของแม่ชีในพุทธศาสนาในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียน. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพื้นฐานการศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เจริญ ธิรากรณ์. (2544). การทำงานของแม่ชีไทยในฐานะผู้ให้บริการในโครงการต่างๆ ของสถาบันแม่ชีไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

จุติภา ทรรพสุทธิ์. (2553). บทบาทแม่ชีของพระพุทธศาสนาในฐานะผู้บริหารองค์กรที่มีกระบวนการพัฒนาเด็กและเยาวชน : กรณีศึกษามูลนิธิธรรมานุรักษ์. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสตรีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ณัฐหทัย นัตรทินวัฒน์. (2552). สถานภาพของแม่ชี : กรณีศึกษาแม่ชีวัดปากน้ำภาษีเจริญ กรุงเทพฯ. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสตรีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ทิพย์ชล เทพรังศิริกุล. (2553). การวิเคราะห์หัตถ์และการสร้างสารที่ใช้ในการเผยแผ่หลักธรรมทางพุทธ ศาสนา : กรณีศึกษาเปรียบเทียบ แม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุต กับพระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต. วิทยานิพนธ์ปริญญาวารสารศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

นันทภา ปัญญารัตน์. (2555). การพัฒนาโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงเชิงพุทธสำหรับแม่ชีไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาการศึกษา นอกระบบโรงเรียน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

บุญแทน ปราบ ณ ตักดิ์. (2538). บทบาทของแม่ชีไทยต่อการพัฒนาสังคม : ศึกษากรณีแม่ชีทองเพชร ชันตรีกลม วัดสว่างศิลา บ้านนาล้อม ตำบลห้วยนา อำเภอมือง จังหวัดหนองบัวลำภู. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

ประพิศ โบราณมูล. (2551). การศึกษาการพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการองค์กรแม่ชีที่มีผลต่อการทำนุ บำรุงพระพุทธศาสนาในภาคอีสาน. วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

ปาริชาติ สุวรรณบุบผา. (2545). แม่ชีกับภารกิจทางการศึกษาในประเทศไทย. รายงานการศึกษาวิจัย. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.

ปรียารัตน์ ศิลธรรม. (2553). ทรรศนะของพระสงฆ์ต่อคำสอนเรื่องกฎแห่งกรรมใน “เกิดแต่กรรม” ของแม่ชีทศพร ชัยประคอง. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาศาสนาเปรียบเทียบ มหาวิทยาลัยมหิดล.

- ปวีณา งามสิงห์. (2550). ภาวะสุขภาพและพฤติกรรมแสวงหาการดูแลสุขภาพของ
แม่ชีไทยสูงอายุ. วิทยานิพนธ์ปริญญาพยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการ
พยาบาลผู้ใหญ่ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- พรหมโชติ ไตรเวช. (2535). ทศนคติต่อบทบาทของตนเองในการพัฒนาสังคม
ของแม่ชีไทย : ศึกษาเฉพาะ กรณี จังหวัดราชบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญา
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- พระมหาคณอง จันทรเรือง. (2545). สถานภาพและบทบาทแม่ชี : กรณีศึกษาวัด
เขาประดู่ชุมพล ตำบลบ้านไร่ อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา. วิทยานิพนธ์
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- พระมหาสิทธิศักดิ์ การรัมย์. (2547). บทบาทของแม่ชีในพระพุทธศาสนาที่มีต่อการ
จัดการศึกษาเพื่อ พัฒนาเยาวชน :ศึกษาวิเคราะห์ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนา
วันอาทิตย์สวนแก้ว และสถานศึกษาธรรมจารีนิเวศวิทยา ปากท่อ จังหวัดราชบุรี.
วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาศาสนาเปรียบเทียบ
มหาวิทยาลัยมหิดล.
- พระรุ่งเพชร เกาะลุน. (2545). เจตคติที่มีต่อแม่ชีไทยในพุทธศาสนาของผู้บริหาร
อาจารย์และนักศึกษา มหาวิทยาลัยสงฆ์ในจังหวัดขอนแก่น. รายงานการศึกษา
ค้นคว้าอิสระปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาจิตวิทยาการศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- พวงเพ็ญ สังขนันท์. (2536). ปัญหาและความต้องการทางการศึกษานอกระบบ
โรงเรียนของแม่ชีในพุทธ ศาสนา เขตภาคกลาง. วิทยานิพนธ์ปริญญา
ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการศึกษานอกโรงเรียน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ลัดดาวัลย์ ต๊ะมาฟู. (2548). แม่ชี: โลกของผู้หญิงที่ถูกลืม. วิทยานิพนธ์ปริญญา
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการพัฒนาลังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สโรชา คุณาธิปพงษ์. (2552). การศึกษาวิเคราะห์การพัฒนาสตรีตามทัศนะของ
แม่ชีต้นสนีย์ เสถียรสุด. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขา
พระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- สุขสันต์ จันทะโชโต. (2549). การศึกษาเชิงวิเคราะห์ร่างพระราชบัญญัติคณะแม่ชีไทย : กรณีศึกษาการพัฒนาองค์การและการพัฒนาสถานภาพแม่ชีไทยในมิติของพระพุทธศาสนาเถรวาท. วิทยานิพนธ์ ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2543). รายงานสถิติด้านศาสนาของประเทศไทย ปี 2542. กรุงเทพฯ.
- อมรรัตน์ สีเหนียง. (2548). การปรับตัวทางสังคมภายหลังจบการศึกษาของ “ธรรมจารินี” : กรณีศึกษา : โรงเรียนธรรมจารินีวิทยา สาขาสถาบันแม่ชีไทย อ.ปากท่อ จ.ราชบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคม สงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อุบล ชันธะ. (2545). การบริโภคอาหารและภาวะโภชนาการของแม่ชีวัด ตโปทาราม ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาโภชนาการศึกษาศาสตร์ศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.